



BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ONA TILI DARSLARIDA DIDAKTIK O'YINLARNING AHAMIYATI

TAFU 1-kurs talabasi Durxo 'Jayeva Nodira Sheraxmed qizi

Ilmiy rahbar: Amaliy fanlar universiteti dotsent

Ergasheva Moxigul Xaydarovna filologiya fanlari doktori (PhD)

Annotatsiya: Mazkur maqolada ona tili darsida o'quvchilarda fikrni og'zaki va yozma bog'lanishli bayon qilish, malaka hamda ko'nikmalarini hosil qilish, ijodiylik, mustaqil fikrlash, ijodiy fikr mahsulini nutq sharoitiga mos ravishda og'zaki va yozma shakllarda to'g'ri, ravon ifodalash ko'nikmalarini shakllantirish hamda rivojlantirishda qo'llaniladigan ta'limiy o'yinlar va ularning mohiyati to'g'risida misollar orqali fikr yuritadi Ushbu maqolada boshlang'ich sinf ona tili darslarida matn ustida ishlash jarayonida didaktik o'yinlardan foydalanishning ahamiyati, imkoniyatlari hamda metodik asoslari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot davomida o'yinli metodlar orqali o'quvchilarda o'qishga bo'lgan qiziqish, mustaqil fikrlash, nutq madaniyati va matn ustida ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llari o'rganildi. Shuningdek, tajriba-sinov ishlari asosida didaktik o'yinlarning o'quvchilarning faolligi va matnni anglash samaradorligiga ta'siri aniqlangan

Аннотация: В данной статье на примерах рассматриваются образовательные игры, используемые на уроках родного языка для формирования и развития навыков устной и письменной коммуникации, развития умений и способностей, креативности, самостоятельного мышления, а также правильного и беглого выражения творческой мысли в устной и письменной форме в соответствии с речевыми условиями, и их сущность. В статье научно анализируются важность, возможности и методические основы использования дидактических игр в процессе работы с текстом на уроках родного языка в начальной школе. В ходе исследования



изучались способы развития у учащихся интереса к чтению, самостоятельного мышления, речевой культуры и навыков работы с текстом с помощью игровых методов. Также на основе экспериментальной работы было определено влияние дидактических игр на активность учащихся и эффективность понимания текста.

Kalit so'zlar: didaktik o'yin, ona tili, boshlang'ich ta'lim, matn bilan ishlash, o'yin texnologiyasi, metodika, o'quvchi faolligi Ona — tili va savodxonlik, didaktika, boshlang'ich sinf, nutq, madaniyat, o'quvchilar, o'stirish.

Ключевые слова: Дидактическая игра, родной язык, начальное образование, работа с текстом, игровые технологии, методология, деятельность учащихся. Родной язык и грамотность, дидактика, начальная школа, речь, культура, учащиеся, воспитание.

Kirish. Didaktika - ta'lim, ya'ni o'qish va o'qitish nazariyasi haqida fan. Bu tushuncha 17-asrda ilmiy muomalaga kiritilgan. Nemis pedagogi V. Ratke (1571-1635) birinchi bo'lib "didaktika" atamasini ilmiy kontekstda ishlatgan va uni "o'qitish san'ati" deb ta'riflagan. U o'zining ma'ruza kursini "Didaktikadan qisqacha ma'ruza yoki Ratixiyani o'rgatish san'ati" deb nomladi" 14 . 14 87 Didaktikaning vujudga kelishi va shakllanishi chex pedagogi Yan Amos Komenskiy tomonidan nashr etilgan "Buyuk didaktika" (1657) asari bilan bog'liq. Bu asar ta'lim muammolarini keng ko'lamda o'rganishga asos bo'ldi. Didaktika atamasining kelib chiqishi yunon tiliga borib taqaladi, bu tilning "didaktikos" so'zi "o'qitish" va "didasko" so'zi "o'rganish" ma'nolarini anglatadi. Yan Amos Komenskiy didaktikani "hamma narsani hammaga o'rgatishning universal san'ati" deb ta'riflagan. Uning asarlarida barcha qatlamlar uchun umumiy ta'lim g'oyasi muhim o'rin tutadi. U didaktika tarkibida tarbiya masalalarini ham ko'rib chiqadi va o'rganish kabi, axloqni "har tomonlama axloqiy yo'nalishda shakllanishning zaruriy sharti" deb hisoblaydi. Komenskiy ta'lim va tarbiyada maxsus qonuniyatlarni amalga oshirishga birinchi bo'lib ta'lim va tarbiyaning sinf-dars, bosqichmabosqich tizimini ilmiy asoslab berdi. U pedagogik ilohiy boshlanishdan qat'iy nazar, insonni o'zgartira oladigan ta'lim va tarbiyaning kuchiga ishonch bildirgan. O'sib



kelatgan avlodlar tarbiyasini “insoniyatning ilg‘or rivojlanishining zaruriy sharti” deb bilgan kam sonli pedagoglardan biri bo‘lgan va shunday bo‘lib qoladi. Pedagogika fanining rivojlanishi bilan didaktika ta’lim va tarbiya nazariyasi masalalariga e’tibor qaratila boshlandi. Jahon didaktikasi rivojiga Iogan Geynrix Pestalotsi (1746-1827), Iogan Fridrix Gerbart (1776-1841), Konstantin Dmitriyevich Ushinskiy (1824-1870) va boshqalar katta hissa qo‘shdilar.

Asosiy qism. Didaktik o‘yinlar o‘zining shakli jihatidan, asosan, o‘qituvchi o‘zi hikoya qilib berish yo‘li bilan tushuntiradigan va

o‘quvchilarni birma-bir so‘rab chiqish natijasida mustahkamlanadigan o‘yinlardan ham bir tomonlama farq qiladi. Didaktik o‘yinlar o‘qitish vazifasiga xizmat qiladi va qiziqarli, maroqli, tushunarli darajada olib boriladi. Bolalar g‘olib chiqish maqsadida jon-dili bilan mashq qiladilar, berilgan har bir topshiriqni albatta bajarishga odatlanib qoladilar,

natijada ularda didaktik topshiriqlarni bajarishga bo‘lgan qiziqish orta boradi. Didaktik o‘yinlar har bir darsning maqsadini, har bir mashqning maqsadi va vazifalarini yaxshiroq tushunib olishga yordam beradi. Didaktik o‘yinlar ta’limning ko‘rgazmaliligi, o‘qituvchining nutqini va bolalar harakatini o‘z ichiga oladi, buning natijasida idrokda

(ko‘rish, eshitish, teri sezgisi belgilarida) birlik tug‘iladi. Bu esa o‘qituvchining aytganlarini bolalarning o‘ylab olishiga va aytilganlarni ifodalab berishlariga, ya’ni didaktik o‘yin qoidalarini o‘zlari bajarishlariga undaydi. Didaktik o‘yinlarning bu tarzda

tuzilish xususiyatlari o‘quvchilar faoliyatini tahlil qilish imkonini beradi. Shuning uchun ham barcha bolalar o‘yin vaqtida zo‘r qiziqish bilan harakat qiladilar. O‘yinsiz tom

ma’nodagi aqliy rivojlanish bo‘lishi mumkin emas. O‘yin o‘quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni uyg‘otadigan uchqundir. O‘yin boshlang‘ich sinf o‘quvchilarda ma’lum sifatlarni shakllantirish uchun kattalar - o‘qituvchilar, tarbiyachilar, ota-onalar tomonidan qo‘llaniladigan usul. O‘yin vositasida o‘quvchilarning bilim o‘zlashtirish jarayoni qulaylashadi, turli xil predmetlar bilan



munosabatda bo'lishga o'rganadi, shuningdek, ularda muomala madaniyati shakllanadi. O'yin vositasida bolaning shaxsi shakllanadi, unda kelgusida o'quv va mehnat faoliyatini tashkil etish va insonlar bilan munosabatga kirishishga oid ruhiy xususiyatlar shakllanadi. O'yin orqali bolalar borliqni o'rganadi va dunyoni o'zgartirishga harakat qiladi. Shunday qilib o'yin inson faoliyatining shakllanishiga asos soladi. O'yinda inson borliqni aks ettirish qobiliyatini namoyon qiladi. O'quvchining o'yin faoliyati juda ko'p soha olimlarining, ya'ni, faylasuflar, sotsiologlar, biologlar, san'atshunoslar, etnograflar, ayniqsa, pedagoglar va psixologlarni qiziqtiradi. Didaktik o'yin o'rganilayotgan voqea va hodisalarning imitatsion modeli yaratilish sohasidagi aktiv faoliyatdir. O'yinning boshqa faoliyat turlaridan muhim farqi shundaki, uning predmeti inson faoliyatidir. Didaktik o'yinda faoliyatning asosiy turi hamkorlikdagi o'quv faoliyatidir. Bugungi kunda respublikamizda Prezidentimiz rahbarligida kompyuter texnologiyalaridan foydalanishga katta e'tibor berilmoqdaki, 208 inson o'z faoliyatida kompyuter texnologiyalarini o'zlashtirishda foydalanuvchi sifatida o'zini namoyon qilish shart bo'lib qolmoqda. Shuning uchun axborot texnologiyalardan foydalanishga zaruriyat tug'iladi.,

„So'z tuzish" o'yini . O'yin savod o'rgatish davrida o'tkaziladi. Bu o'yinlarni bajarish o'quvchilarga tovushning so'z hosil qilishidagi ahamiyatini to'laroq tushunib olish imkonini beradi. O'quvchilar ushbu o'yinda ishtirok etar ekan, so'zlarning turli- tuman usullar bilan hosil bo'lishi katta qiziqish uyg'otadi. O'zlari hosil qilgan yangi so'zlardan bevosita zavq olishga muvaffaq bo'ladi. So'z tuzish o'yini savod o'rgatishning tarkib –tahrir (analitik –sintetik) tovush metodi asosida bajariladi. So'z tuzish o'yini ham aynan so'zga xilma-xil tovushlarni, bo'g'inlarni qo'shish orqali hosil bo'ladi. Bu o'yinni bajarishda so'zga turli hil usullar bilan tovush qo'shib yangi so'z hosil qiladi.

«Sirli kataklar» o'yini O'qituvchi ko'rgazmani ko'rsatib, kerakli harflarni qo'yib so'zlarni o'qishni aytadi. Bunday ko'rgazmalar alifbe kitobining hamma mavzusida bor kitobning sahifalarida o'rganilayotgan tovush va harf bilan bog'liq narsa –buyumlarning rasmi berilgan. Bu o'yinni uyushtirishda o'quvchilar guruhiga



ikkiuchtadan shunday topishmoqlar beriladi. Xulosa qilib aytish mumkinki, xalq pedagogikasida shakllanib kelgan bolalarni o'qitish va tarbiyalashda didaktik o'yinlardan keng foydalanish an'analari o'qituvchilarning amaliy tajribalari va olimlarning ishlarida rivojlantirildi. Chex pedagogi Ya.A. Komenskiy o'yinni bola faoliyatining asosiy shakli ekanligini ta'kidlab, aynan o'yin bolaning tabiati va qiziqishlariga mos kelishini aytgan edi. Olim o'yin bolaning aqliy qobiliyatlarini har tomonlama o'stirishi, uning atroftevarak haqidagi tasavvurlarini kengaytirishi, nutqini o'stirishini ta'kidlaydi. Shuningdek, tengdoshlari bilan birgalikdagi o'yin uchun tengdoshlariga yaqinlashtiradi. Bolalar tarbiyasida didaktik o'yinlardan ikki yo'nalishda foydalaniladi: O'yin - muhim aqliy faoliyat turlaridan biri bo'lib, unda o'quvchi qobiliyatining hamma turlari rivojlanadi, uning atrof olam haqidagi tasavvurlari kengayadi, nutq boyligi oshadi. Didaktik o'yinlar o'quvchining turli-tuman qobiliyatlari, idroki, nutq va diqqatining rivojlanishiga samarali ta'sir ko'rsatadi. Hozirgi davrda pedagoglar tomonidan tayyor mazmun va qoidalarga ega bo'lgan o'yinlar yaratilmoqda. Qoidalar va tayyor o'yin mazmuni o'quvchilarni o'yinni mustaqil tashkil etishlariga yordam beradi. Didaktik o'yinlari uch turga ajratish mumkin: og'zaki, so'zlar yordamida o'ynaladigan o'yinlar, o'yin mashg'ulotlari, mashhur harakatli) o'yinlari

Xulosa:

Shunday qilib, boshlang'ich sinf ona tili darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning nafaqat nazariy bilimlarini boyitadi, balki ularda nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishga ham xizmat qiladi. O'yinli texnologiyalar va muammoli vaziyatlar orqali til o'rganishga bo'lgan qiziqish ortadi. Bu esa o'z navbatida ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqishning asosiy omilidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining lug'at boyligini oshirishda matn ustida ishlash va kontekstual tahlil qilish eng samarali usul hisoblanadi. Ona tili didaktikasida so'zning ma'no qatlamlarini tushuntirish orqali o'quvchining mantiqiy tafakkuri kengayadi. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, darsliklardagi mashqlar tizimini hayotiy vaziyatlar bilan bog'lash o'quvchining erkin muloqot qilish qobiliyatini kafolatlaydi. Ona tili fanini o'qitish faqat grammatik qoidalarni o'rgatishdan iborat



emas, balki u milliy o'zlikni anglash vositasi hamdir. Boshlang'ich ta'lim didaktikasida xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish o'quvchilarning ma'naviy dunyosini boyitadi. Yuqorida keltirilgan tavsiyalar ona tili darslarini tarbiya jarayoni bilan uzviy bog'lashda o'qituvchilarga amaliy yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Boshlang'ich sinf ona tili darslarida matn ustida ishlashda didaktik o'yinlardan foydalanish. (2025). *MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI JURNALI*, 3(11)

2. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVASIYALAR VAZIRLIGI Raximqulova M.B., Xudaykulov J.N., Nurmanova D.J. BOSHLANG'ICH TA'LIM PEDAGOGIKASI 2025

3. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI O'qituvchi M. A. Aqarova, M. Xayitboyev, M. S. Nishonov PEDAGOGIKA TOSHKENT - «TALQIN» - 2008